

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ШКОЛЯРАМИ

Максим О.В.

науковий співробітник лабораторії соціально

дезадаптованих неповнолітніх

Інститут психології імені Г.С.Костюка

НАПН України

м. Київ, Україна

ORCID 0000-0002-9869-1684

maksiola@gmail.com

Анотація. Стаття висвітлює один з широко використовуваних методів психокорекції, метод казкотерапії, який є одним із напрямків арт-терапевтичної діяльності.

Можливості казкотерапії, здатної за допомогою метафори забезпечити каузальну спрямованість психокорекції і усунути реальну причину дезадаптації.

Ключові слова: дезадаптовані школярі, казкотерапія, психокорекція, арт-терапія.

Система реформування освіти в Україні ставить своїм завданням формування високо інтелегентної, внутрішньо вільної і свідомої особистості, здатної розв'язувати соціальні та економічні проблеми молоді суверенної держави. Її реалізація можлива за умови організації особистісно орієнтованого навчання, кінцевою метою якого є максимальне розкриття індивідуальних можливостей та самоактуалізація особистості кожного, створення умов для якомога повнішої реалізації інтелектуального й духовного потенціалу дитини, своєчасного виявлення контингенту школярів, які потребують допомоги, відповідної до характеру утруднень, що вони зазнають у навчанні.

Вивчення шкільної дезадаптації неповнолітніх показує, що вона пов'язана з наростаючим неблагополуччям у сфері психічного здоров'я дітей молодшого шкільного віку і порушеннями їх соціалізації у зв'язку з дією макросоціальних і

мікросоціальних чинників. Нині подібні утруднення випробовують до 40% початкових класів загальноосвітніх шкіл, що вчать, з тенденцією до подальшого зростання їх кількості (Е.М. Александровська, Л.С. Дзюбко, О.І. Захаров, Н.Ю. Максимова, Н.Г. Муканова та ін.). Найбільш суттєві негативні наслідки цього явища виражаються у формуванні різних форм соціальної дезадаптації з порушеннями психічного і особового розвитку, стійкими поведінковими розладами. Особливо гострою ця проблема являється для дітей з груп «соціального ризику», до яких відносяться діти-сироти, діти з багатодітних і малозабезпечених сімей. Саме у цих групах констатується високий рівень порушень відхилень вікового психічного розвитку, а також порушень поведінки, що повторно поглиблюють шкільну дезадаптацію.

Такі діти потребують надання ним різних форм психологічної допомоги. У роботі з ними переважно використовуються групові корекційно - розвиваючі, виховні і профілактичні програми. Як правило, психокорекційна робота в шкільній практиці має симптоматичну, а не каузальну спрямованість. Одним з широко використовуваних методів психокорекції в дитячому віці є казкотерапія. Можливості казкотерапії, здатної за допомогою метафори забезпечити каузальну спрямованість психокорекції і усунути реальну причину дезадаптації, використовуються недостатньо. Для того, щоб стати технологією з організації соціально корекційної роботи казкотерапія пройшла великий шлях. Вона була і продовжує бути засобом передачі досвіду і знань «з вуст у вуста».

Також цей вид терапії використовують як спосіб передання необхідних норм і правил моралі, інформація про яких закладена у билинах, притчах, виданнях і казках. Як інструмент психотерапії казкотерапію використовують в тренінговому впливі, в розвитку, у вихованні і в освіті. Провідними ідеями казкотерапії є: усвідомлення своїх потенціалів, можливостей і цінності власного життя; розуміння причинно-наслідкових зв'язків подій і вчинків; пізнання різних стилів світовідчуття; осмислена творча взаємодія з навколишнім світом; внутрішнє відчуття сили і гармонії.

Привабливість казок для психокорекції і розвитку особистості обумовлена чинниками ефективності казкотерапії, до яких відносяться: відсутність в казках дидактики, відсутність чітких персоніфікацій; образність і метафоричність мови; психологічна захищеність; наявність таємниці і чаклунства.

Особливістю роботи в системі казкотерапії є взаємодія з клієнтом на ціннісному рівні. Психологічні, культуральні, педагогічні проблеми опрацьовуються завдяки опорі на моральні орієнтири, духовні цінності і особові потенціали. Казкотерапевтична дія здійснюється за допомогою п'яти видів казок: художніх, дидактичних, психокорекційних, психотерапевтичних і медитативних (по класифікації Т.Д.Зинкевич - Евстигнєєвої).

Терапевтичний вплив казкотерапії відбувається на двох рівнях: вербальному і невербальному. Рекомендується починати роботу на вербальному рівні (сприймання казки), продовжувати на невербальному (малювання, ліплення) і на завершальному етапі застосовуються вербальні засоби (обговорення казки, дискусійна форма роботи).

У свій час видатний педагог В. Сухомлинський наголошував на надзвичайному значенні створення казки у процесі роботи з дітьми: «Я не уявляю навчання в школі не тільки без слухання, але і без створення казки» [4,Т. 2, с.164].

Вчений у своїй діяльності використовував різноманітні форми роботи, однією з яких є читання казок у ролях, що сприяє емоційному сприйняттю казки дитиною, умінню уявити себе її героєм, що допоможе зрозуміти його вчинки, почуття тощо. Розробка власних казок сприяє розвитку комунікативних, творчих умінь, емпатії, створює доброзичливу атмосферу в колективі, підвищує самооцінку дитини. Така робота, на думку В. Сухомлинського, «є одним з найцікавіших для дітей видів поетичної творчості. Разом із цим, це важливий засіб розумового розвитку» [4, Т.2, с.167].

Читання казок використовується в ігровій психотерапії для того, щоб підказати дитині нові можливості і моделі поведінки, притягнути його увагу, стимулювати прояв прихованих здібностей, і для того, щоб зміцнити в дитині

оптимізм і надію, показуючи йому можливість сприятливого результату. Дитина не «розшифровує» сенс розповіді, а осягає його завдяки активізації своєї уяви. Метафорична історія «включає» уяву дитини і призводить до позитивних змін завдяки опорі на внутрішній потенціал сили, самосвідомості і зростання (Кроули Р.).

О. Бурчик [1] виділяє види роботи над казкою, котрі мають профілактичну та корекційну спрямованість, а саме:

1. Розповідання казки:

а) Розповідь групі нової або відомої казки від третьої особи. Так педагог, розуміючи значення певної казкової ситуації та її виховний вплив на розвиток особистості, може акцентувати на них увагу під час цього виду роботи. Це сприяє вдосконаленню особистісних якостей дитини.

б) Групова розповідь казки, відомої всій групі. У цьому випадку оповідачем є не один учень, а група. Кожний учасник групи по черзі розповідає невеликий уривок казки. Розповідь розбивається на невеликі уривки вільно і спонтанно залежно від того, яку частину розповіді бере на себе попередній оповідач. Але в процесі цієї роботи педагог контролює розповідь дітей.

Якщо час дозволяє, то корисним буде, щоб учні розповідали ту саму казку від імені різних героїв. Необхідно загострювати увагу учасників на тих почуттях, які переживали герої впродовж казкових подій залежно від того, від якого імені йде розповідь.

2. Створення власної казки.

а) Створення індивідуальної казки кожним членом групи. Цей вид діяльності в метафоричній формі відбиває внутрішній світ дитини і опосередковано сприяє особистісному її розвитку. Якщо запропонувати, щоб ім'я героям дали самі діти, то це допоможе з'ясувати, як того чи іншого учня сприймають у колективі.

б) Групове складання казки. Кожен учень по черзі доповнює власним

продовженням казковий твір. Процес групового складання дає змогу дізнатися, хто в групі є лідером, хто прагне привернути до себе увагу, хто хоче залишатися непоміченим, хто нав'язує своє рішення, а хто поважає думку іншого. Крім цього даний вид роботи дає змогу зрозуміти, наскільки згуртованим є колектив групи.

3. Казкова лялькова терапія та драматизація казок.

Для ефективної реалізації казкотерапії під час корекційних занять з дітьми слід дотримуватись наступних принципів їх проведення під час тренінгу. [2]:

- Принцип безумовного прийняття внутрішнього світу дитини. Світ казки сприймається цілісно і безоцінювально.
- Принцип об'єктивності. Казка розглядається у всій її багатогранності.
- Принцип результативності. Проведення аналізу повинно мати конкретну мету: формування висновків, об'єднання колективу, досягнення виховних та навчальних цілей конкретного уроку.

Узагальнюючі вище сказане, ми можемо зазначити, що в останні часи збільшилась кількість дітей, які мають порушення у здоров'ї, особливо духовної або психічної її складових. Одним із ефективних засобів їх профілактики та подолання є використання арт-терапевтичних методів, серед яких особливою популярністю користується казкотерапія, оскільки розрахована на вікову категорію учнів початкових класів. У подальших наших дослідженнях ми більш детально зупинимось на інших видах арт-терапії та особливості їх застосування з дезадаптованими дітьми.

Список літератури:

1. Бурчик О.В. Групова казкотерапія в особистісно - орієнтованому вихованні дітей. Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. Житомир, 2005. № 25. С. 203-205.
2. Зинкевич-Евстигеева Т. Практикум по сказкотерапии. СПб. :

Питер, 2001. – 315 с.

3. Мартынова Е.В. Сказкотерапия: теоретический обзор. Актуальные проблемы истории, теории и технологии социальной работы: Сб. науч. ст.: Вып.10. Новочеркасск; Ростов н/Д, 2008.С. 61 - 62.

4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Київ Рад. школа, 1976-1977. Т. 2. –670 с. ; Т. 4. 640 с. .